

På flykt igen - en granskning av Sveriges utvisningar av utsatta icke-muslimska irakiska flyktingar till Irak

*Den kristna familjen Younan tvångsutvisades från Sverige och flydde Irak igen undan förföljelse.
Bild: Susan Ritzén.*

”Jag pratade med chockade internationella experter som inte trodde det var sant att Sverige tvångsutvisade kristna till Bagdad. Jag kontaktades av hysteriskt rädda kristna som grät och hellre tog sina liv än att återvända. Och så samtidigt en migrationsminister som sa att tvångsutvisningar var fullt naturligt och att Irak var säkert för alla. Ibland undrade jag om det var vi som blivit galna.”

Nuri Kino

”Jag satt en natt och plöjde listor från IOM över vilka flyktingar som hade återvänt till vilka delar av Irak, och insåg plötsligt att det var så få kristna under perioden, att det var sannolikt att den största andelen var dem som vi vid det laget visste utvisats från Sverige. Ingen annan återvänder!, tänkte jag. Då blev jag alldeles kall.”

Susan Ritzén

”Under hösten fick jag höra så mycket om den allt svårare situationen för asylsökande att mina tankar gick till hur det var 2004 och 2005, när hundratals flyktingbarn blev apatiska och tusentals flyktingar levde gömda i Sverige. Det var skrämmande att höra samma berättelser nu som då. Var historien på väg att upprepa sig?”

Tove Svenonius

”I fall efter fall återkom samma mönster. Den asylsökande åberopar sin religion som asylskäl, ofta i kombination med andra livsfarliga egenskaper i Irak: att som kvinna driva en hårsalong, att arbeta för amerikanerna, att uppfattas som rik och välutbildad. Migrationsverket och Migrationsdomstolen bemöter inte dessa potentiellt samverkande hotbilder från Irak utan säger att läget i Irak är 'stabilare' än tidigare. Jag började undra: kan det vara så att tjänstemännen inte vet hur många av dagens stabila stater som står på en solid etniskt rensad grund?”

Christopher Holmbäck

Av Nuri Kino, Susan Ritzén, Tove Svenonius och Christopher Holmbäck för SR Ekot.

BAKGRUND OCH IDÉ

Sverige blev under Irakkriget känt som ett av världens mest generösa länder för irakiska asylsökande. Tiotusentals tog sig hit men systemet började krackelera. Myndigheterna fruktade inte bara fler asylsökande, utan också en våg av anhänginvandrare. Åsikten bland många bedömare var att Sverige hade tagit sig vatten över huvudet. Knappt hälften av irakierna fick uppehållstillstånd men tusentals avvisade blev kvar, omöjliga att utvisa till ett land i krig. 2007 avgjorde så Migrationsöverdomstolen att det inte var någon väpnad konflikt i Irak; nu kunde utvisningarna verkställas. Något som de flesta icke-muslimer, en stor grupp bland irakierna, på goda grunder fruktade. Irak höll sedan flera år på att tömmas på minoriteter som kristna och mandéer.

2008 påbörjade Sverige den största massutvisningen av en enskild nationalitet någonsin. Ett avtal slöts mellan Sverige och Irak och 2009 döptes till det första "Återvändandeåret". Utvisningarna, som även skedde med tvång i specialchartrade plan, beskrevs av migrationsminister Tobias Billström som huvudsakligen frivilligt, positivt och nödvändigt, och fullt rimligt då situationen i delar av Irak var bättre. Medier bevakade utvisningarna sporadiskt men led brist på irakiska kontakter, och de granskade sällan domar eller ens avtalet mellan Sverige och Irak. Många adopterade regeringens språk och skrev om "frivilliga återvändanden" istället för de utvisningar det faktiskt handlade om. Få följde upp vad som hände med de utvisade.

2008 började Nuri Kino höra rykten om att kristna och andra utsatta religiösa minoriteter tvångsutvisades, och på nyårsafton fick han en bunt handlingar från 4 kristna assyrier som avvisats. De tydde på konstigheter, förödande tolkmisstag och brister i handläggning och beslut, inte minst i säkerhetsbedömningar av Irak. Han beslöt sig för att granska vad som egentligen hände.

ARBETSBESKRIVNING "PÅ FLYKT IGEN", DEL 1

Christopher Holmbäck och Nuri Kino reste till Göteborg och Södertälje och bad två föreningar som hjälper flyktingar att fråga irakier som fått avslag om de ville komma dit. Lokalerna fylldes, de flesta gav dem fullmakt att begära ut asylärenden och prata med ombud för att kunna granska processen. Det blev till sist 52 ärenden som rörde över 100 personer. De började skriva på en hundrasidig rapport som skulle presenteras för Röda korset och andra berörda aktörer, men Rolf Stengård på Ekot tyckte att det borde fördjupas till en granskning för SR Ekot.

Susan Ritzén och Nuri Kino arbetade under sommaren med att läsa fler expertrapporter, intervjua flykting- och minoritetsexperter och granska situationen för det 30-tal personer som nu hade utvisats. Situationen var desperat, många befann sig redan på flykt igen i Iraks grannländer. Vi fick förtvivlade rop på hjälp via stundtals mycket dåliga telefonförbindelser. De få i urvalet som hade återvänt frivilligt hävdade i sin tur att de inte haft något val; hade de inte gått med på att åka till det mindre oroliga norra Irak, hade de ändå tvångsutvisats till Bagdad, något de alla betraktade som mycket farligt.

Nuri Kino hade i flera år följt utvecklingen för kristna i Irak och bland annat intervjuat hundratals flyktingar i Syrien och Jordanien. Men det var ändå svårt för oss att själva bedöma situationen för kristna i Irak under 2009. Flera saker hände som övertygade oss om att situationen var allvarlig. I juli dödades 4 personer i systematiska attacker mot en rad kyrkor i Bagdad och Mosul, och av IOM:s (International Organisation for Migration) flyktingstatistik framgick att knappt några kristna alls återvände. Migrationsverket fortsatte emellertid att hävda att läget inte alls var så besvärligt och att många återvände frivilligt.

Vi delade upp materialet i tre delar. 1. De tvångsutvisade och deras situation i Irak. 2. De frivilliga återvändarna och hur frivilligt det var. Där ingick granskning av samarbetsavtalet mellan Sverige och Irak. 3. Granskningen av asylhandlingar från Göteborg och Södertälje.

Första delen krävde täta telefonkontakter med de utvisade, och vi reste till Turkiet för att träffa sju av de tvångsutvisade som redan flytt från Irak och fastnat i Istanbul. Den andra delen krävde intervjuer av dem som varit på återvändandesamtal på Migrationsverket, och vi använde dold bandinspelning vid ett av mötena för en autentisk bild av frivilligheten. I tredje delen jämförde vi asylbeslut och motiveringar och intervjuade ett stort antal advokater som resignerat och uppgav att det inte var rättssäkert längre, och vi fann en whistleblower på Migrationsverket som bekräftade bilden att allt färre får stanna oavsett asylskäl. Efter många försök fick vi till sist en intervju med Iraks migrationsminister, som förvånande nog sa att Irak inte alls var berett att ta emot tvångsutvisade, utan bara accepterade de irakier som ville återvända frivilligt.

BESKRIVNING AV ARBETET MED "PÅ FLYKT IGEN", DEL 2

Kyrkor och hjälporganisationer i Sverige ansattes under hösten, och allt fler kristna irakier gick under jorden. Vi fortsatte granskningen och intervjuade gömda flyktingar om deras svåra situation. Officiella siffror bekräftade bilden att allt fler gömde sig. Juristerna var uppgivna och sa att domstolarnas beslut allt oftare var obegripliga även för dem; omöjliga att förutsäga. Systemet beskrevs återigen som rättsosäkert. Var det så, och hur undersöker man det? Vi begärde ut alla domar rörande irakier som avgjorts av samma domstol under samma dag. Det visade sig att liknande asylskäl ledde till helt olika beslut, i vissa fall hade de som fått avslag starkare skäl att få stanna än de som beviljades uppehållstillstånd. Inslagen väckte stort intresse och flera högskolor analyserar nu domar vi rapporterat om.

Läget i Irak förvärrades, särskilt för religiösa minoriteter, och det blev allt svårare att ta sig ur landet. En av dem vi tidigare rapporterat om försvann i Irak och är fortfarande försvunnen. Det blev också svårare att ta sig in i Schengen. Men det gick rykten om ett nytt sätt att ta sig in: svenska uppehållstillstånd gick att köpa på den svarta marknaden. Med en sticker i passet var det möjligt att resa ut ur Irak och in i EU. Vi försökte hitta dem bakom försäljningen. Nuri Kino utgav sig för att vara intresserad av att köpa och träffade med dold mikrofon en försäljare som hävdade att märkena var äkta. Migrationsverket förnekade från början att några av deras märken försvunnit, och medgav först senare att de hade bestulits vid flera tillfällen.

I december kunde vi avslöja att Migrationsverket planerar att ändra riktlinjerna så det kan bli lättare för utsatta religiösa minoriteter från Irak att få asyl i Sverige, och att de som är gömda kan få sin sak prövad på nytt. Det återstår att granska.

RESTERANDE FRÅGOR

Vi har producerat ett 20-tal inslag mellan 10 aug-16 dec 2009 i Ekot, P1 Morgon och Studio Ett. Fyra journalister har arbetat med olika delar i olika tidsperioder, motsvarande ca 6 månaders arbete.

Vi har haft kontakt med över 100 asylsökande, bett om fullmakter och begärt ut alla handlingar för granskning. Vi har gjort intervjuer med många av dem och deras ombud, och har under ett drygt halvårs tid följt ett 40-tal av dem, i Sverige och utomlands.

Vi har läst rapporter och listor om flyktingar i Irak och religiös förföljelse i landet, och undersökt vilket material som används i Migrationsverkets Landinformation-databas, och i vilken utsträckning verket och migrationsdomstolarna tagit hänsyn till dem i sina beslut. Vi har också granskat det bilaterala avtal som reglerar massutvisningarna från Sverige till Irak.

Vi har intervjuat representanter för alla berörda parter: Migrationsverket, regeringen, polisen, Migrationsdomstolarna, Kriminalvårdens transporttjänst, de avvisade, de utvisade, de gömda, kyrkor och hjälporganisationer, advokater, experter i internationell rätt, i flyktingfrågor och religiös och etnisk förföljelse, och politiker, från Sverige, USA och Irak. Vi har använt dold mikrofon när vi bedömt det som enda möjligheten för att påvisa begångna orättvisor och misstänkta brott.

Det har varit emotionellt tungt med ständig kontakt med förtvivlade människor som inte haft någon annanstans att vända sig, och det var frustrerande att okunskapen om Irak är så stor. Det var tidskrävande att reda ut omfattningen av avvisningarna; det saknas statistik baserat på religiös tillhörighet. Även EU-statistik var bristfällig. Vi kämpade också själva mot paradoxen att Sverige som länge varit bäst i klassen på asylsökande samtidigt tagit täten i tvångsutvisningar. Det är svårt att ta in, trots att det faktiskt hänger ihop.

Vår granskning har inte blivit anmäld och har fått många konkreta följder. Vi har fått mycket positiv respons och det har följts upp av medier i Sverige, USA och Irak. Uppgifter från granskningen har lagts till i en rapport av Minority Rights Group. Flera interpellationer har skrivits i Sverige och i ex Storbritannien, frågan har diskuterats i en rad europeiska parlament, och i Irak har två konferenser hållits, där vi bjudits in till den ena. Nuri Kino har talat om granskningen vid två tillfällen i svenska riksdagen under hösten, och vid ett seminarium i Kanada tillsammans med en kanadensisk minister. Migrationsminister Tobias Billström har blivit KU-anmäld som en konsekvens av inslagen, den behandlas senare i vår. Migrationsverket har nu också uppgett att det planerar nya riktlinjer för utsatta religiösa minoriteter från Irak, som ska göra det lättare för dessa grupper att få skydd i Sverige.

Sammanfattningsvis har vi tagit ett större grepp än brukligt för att med hjälp av ett unikt stort material och en mängd källor, varav många personer sällan eller aldrig har varit med i eller kommer till tals i svenska medier, visat ett problem som inte tidigare varit känt. Vi har därmed satt fokus på ett betydande missförhållande och hoppas ha gett en unik bild av Sveriges utvisningar av icke-muslimer till Irak och deras desperata situation.